

VOORLOPIG VERSLAG

Nr. 6

De bijzondere commissie, in welke handen dit wetsontwerp is gesteld, heeft de eer daarover het volgende te rapporteren.

HOOFDSTUK I

Inleiding

Algemeen was men de Ministers erkentelijk voor de uitvoerige toelichting, waarvan zij hun wetsontwerp vergezeld hebben doen gaan, alsook voor de overlegging daarbij van de adviezen van de S.E.R. en het Landbouwschap.

Het stemde vele leden tot voldoening, dat het in artikel 35 van de Wet op de vervreemding van landbouwgronden — hierna af te korten als W.V.L. — bepaalde tijdstip van het vervallen van deze wet op 1 januari 1963, Regering en Staten-Generaal nopen zich opnieuw rekenschap te geven van de vraag, of de overwegingen, die destijds tot de invoering van deze wet hebben geleid, nog gelden dan wel of in de huidige omstandigheden de W.V.L. beter kan vervallen. Zij stelden het daarbij op prijs, dat zij ter beoordeling van deze vragen, behalve de motivering van het regeringsstandpunt, tevens de beschikking hadden over de opvattingen in de S.E.R. en het Landbouwschap. Vrijwel alle argumenten vóór of tegen het vervallen van de W.V.L. en vóór of tegen een eventuele verlenging van de wet zijn, behalve in de memorie van toelichting op het wetsontwerp, te vinden in deze adviezen.

Terwijl bij de thans aan het woord zijnde leden — zoals uit het verloop van dit verslag zal blijken — vooralsnog geen eenstemmigheid heerste ten aanzien van de vraag, of de W.V.L. al dan niet behoort te worden verlengd, wilden vele andere leden met nadruk vooropstellen, dat zij tegen niet-verlenging onoverkomelijke bezwaren hadden. Het afstand doen van het middel van de prijsbeheersing berooft de Regering van een belangrijk instrument voor het landbouwbeleid. Terwijl de Prijzenwet op het terrein van het roerend goed overheidsingrijpen ten aanzien van de prijsbepaling mogelijk maakt, zal dit bij de grond niet meer mogelijk zijn. Een tweede gevaar zal zijn, dat het moeilijker wordt om bij het niet-agrarische deel der bevolking begrip te wekken voor de noodzaak van de omvangrijke subsidie, die aan de werkers in de landbouw ter beschikking moet worden gesteld. Ook wat betreft een beleid, gericht op een zo doelmatig mogelijk gebruik van de gronden in de IJsselmeerpolders, of van gronden die door ruilverkaveling verbeterd zijn, doet de Regering afstand van een essentiële bevoegdheid. Deze leden vroegen zich af, welke taak de Regering op dit terrein voor de overheid aanwezig acht.

Voor het overige kan naar de mening van deze leden de discussie over de niet-verlenging beter gehouden worden bij de bespreking van het initiatief-ontwerp van de heer Vondeling (stuk 6656). Wel wilden deze leden reeds hier de vraag stellen, wat de Regering voornemens is te doen, indien het thans besproken wetsontwerp zou worden verworpen.

De hier aan het woord zijnde leden betreurden het, dat er zoveel tijd verloren is gegaan tussen het uitkomen van de door de Regering gevraagde adviezen en de indiening van het wetsontwerp, juist omdat in dit geval de factor tijd zo'n rol

speelt. Deze leden achten het eveneens minder juist, dat de Regering eerst heeft verklaard de W.V.L. niet te zullen vervolgen en daarna pas de S.E.R. en het Landbouwschap om advies heeft gevraagd. Zij vroegen voorts, waarom de publikatie van het S.E.R.-advies zoveel tijd heeft gekost. Zij zouden tevens willen weten of het juist is, dat de voorlichtingsdienst van het Ministerie van Landbouw en Visserij in het persbericht naar aanleiding van het onderhavige wetsontwerp heeft gezegd, dat de positie van de pachters werd verbeterd en versterkt. Zij zouden dit een tendentieuze formulering achten.

Waarom hebben de Ministers geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om de in artikel 6, derde lid, van de W.V.L. genoemde commissie van advies voor het grond- en pacht-prijspeil in de gelegenheid te stellen haar mening over de gevolgen van het vervallen van die wet kenbaar te maken, zo vroegen deze leden.

Verschillende leden informeerden in dit verband, of de Regering over de onderhavige materie ook het advies heeft ingewonnen van de Centrale Grondkamer. Zo ja, is zij dan bereid nadere mededeling te doen van de inhoud van dit advies?

HOOFDSTUK II

Het vervallen van de Wet op de vervreemding van landbouwgronden

De in de adviezen van S.E.R. en Landbouwschap weergegeven standpunten van een meerderheid, welke de W.V.L. voorlopig wil handhaven, en een minderheid, welke, overeenkomstig het regeringsstandpunt, de wet wil laten vervallen, hielden tot dusverre ook vele leden verdeeld.

Een aantal van hen was vooralsnog van mening, dat de W.V.L., met de huidige regeling van het voorkeursrecht van de pachter, voorlopig dient te worden gehandhaafd, althans met de door S.E.R. en Landbouwschap voorgestane soepele toepassing. Een andere groep van deze leden kon zich daarentegen verenigen met het regeringsstandpunt en dus ook met het standpunt der minderheden van S.E.R. en Landbouwschap.

De laatstbedoelde leden hadden er in dit verband behoefte aan om, ter adstruering van hun standpunt, enige beschouwingen te wijden aan de gevolgen, die huns inziens zullen optreden indien de prijsbeheersing van de landbouwgronden komt te vervallen.

Over het geheel genomen zal er — zo verwachtten deze leden — een prijsstijging plaatsvinden. Deze zal echter beperkt zijn voor verpachte losse gronden en zeer beperkt voor verpachte hoeven, omdat de pacht nog zes jaar zal doorlopen.

Voor pachtvrije losse gronden zal de prijsstijging belangrijk worden; voor pachtvrije hoeven zal zij niet aanzienlijk zijn. Te bedenken valt, dat de geruchten over zeer hoge zwarte prijzen meestal slaan op uitzonderlijke gevallen. Deze zwarte prijzen zijn soms inderdaad zeer hoog, maar dit wordt mede veroorzaakt door de bestaande wettelijke regeling, die het aanbod beperkt. Worden de prijzen vrij, dan zal er tegenover de vraag spoedig meer aanbod komen, o.a. van de zijde van oude eigenaren, die geen opvolger hebben. De prijs zal zich dan stabiliseren op een lager niveau dan het zwarte prijspeil van thans.

Zwarte prijzen schijnen in sommige streken vrijwel regel te zijn geworden. Kopers en verkopers vinden het blijkbaar zo abnormaal, dat de grondprijzen sinds 1940 met slechts 100 pct. gestegen zijn, dat zij het normaal vinden daar aanzienlijk bovenuit te gaan, althans wanneer het losse percelen betreft. Het is naar de mening van deze leden dan ook niet onredelijk, wanneer enige stijging optreedt.

Zal deze prijsstijging — zo hadden deze leden zich afgevraagd — de kostprijzen beïnvloeden? Zeker niet direct, zo meenden zij, want de kostprijzen zijn gebaseerd op de pacht-prijzen, en wel de gemiddelde pacht-prijzen volgens de pacht-normen.

De prijsstijging zal, zoals gezegd, vooral optreden bij losse percelen. Voor hoeven en zeker voor verpachte hoeven is geen

aanmerkelijke prijsverhoging te verwachten. De eerste jaren zal er in de hier en daar optredende prijsstijgingen zeker geen reden gelegen zijn om de pacht-normen te verhogen. In een later stadium, b.v. tegen de tijd, dat de E.E.G. volledig doorwerkt op agrarisch gebied, dient deze gehele aangelegenheid toch opnieuw bezien te worden, en dan waarschijnlijk onder geheel nieuwe, nu nog niet te voorziene omstandigheden.

De Regering zou thans reeds zeer nadrukkelijk kunnen verklaren, dat verhoogde grondprijzen geen reden zullen zijn voor herziening van de pacht-normen. Het zou van belang zijn, dat iedere koper dit weet.

De grootste bezwaren tegen het laten vervallen van de prijsbeheersing komen — aldus de hier aan het woord zijnde leden — van de zijde der pachters. Zij vrezen, dat zij eventueel hun voorkeursrecht slechts tegen een veel hogere prijs zullen kunnen uitoefenen. Maar, zoals deze leden reeds betoogd hadden, zullen er voor verpachte hoeven geen aanzienlijke prijsstijgingen te verwachten zijn, nu de pachter, ingeval hij in zijn maatschappelijk bestaan ernstig zou worden bedreigd, nog zes jaren pacht behoudt. Dit zal regel zijn, indien het om hoeven gaat. De pachter blijft een sterke bevoorrechte positie behouden. Het gaat te ver de pachter een voorkeursrecht te geven tegen een prijs, die belangrijk lager zou liggen dan de prijs, waarvoor vele anderen het goed gaarne willen kopen. Dit zou naar de mening van deze leden onredelijk zijn tegenover de eigenaar-verpachter.

De vrees, dat de grondkamers bij de taxatie in verband met het voorkeursrecht zich zouden laten leiden door exorbitante biedingen van enkelingen, met name buitenlanders, achten deze leden niet gegrond. Het is niet denkbeeldig, dat buitenlanders wel eens zeer hoge prijzen zullen bieden voor pachtvrije grond, maar het aantal eigen gebruikers onder hen zal niet groot zijn.

Een ander lid, tot dezelfde groep behorend, wenste met betrekking tot de ontduiking van de thans geldende bepalingen nog het volgende naar voren te brengen.

In het S.E.R.-advies van 1953 inzake het beleid ten aanzien van het pacht- en grondprijspeil heeft een meerderheid, die zich voor prijsbeheersing uitsprak, nadrukkelijk als voorwaarde gesteld, dat in de praktijk een aanvaardbare mate van effectuering van deze prijsbeheersing zou kunnen worden bereikt (blz. 19). Onder de huidige omstandigheden doet zich echter het verschijnsel voor — de Regering wijst daarop op blz. 5, rechterkolom, van de memorie van toelichting —, dat op beduidende schaal ontduiking van de wettelijke voorschriften plaatsvindt.

Als een der hoofdoorzaken van deze ontduiking zag dit lid de moeilijkheid om de grondwaarde op de juiste wijze vast te doen stellen, omdat degenen die daarmee belast zijn geen kennis dragen van de persoonlijke overwegingen en wetenschap, die bij een adspirant-koper een rol spelen bij het doen van zijn bod en die medebepalend zijn voor de hoogte daarvan.

Aan de hand van een tweetal voorbeelden verduidelijkt dit lid het door hem gestelde.

1. Een gebruiker koopt een perceel weiland met de bedoeling dit gedurende een aantal jaren als weiland te blijven gebruiken. Hem is echter bekend, dat het perceel geschikt is voor tuinbouw. Hij houdt rekening met de mogelijkheid, dat een zoon een tuinbouwbedrijf zal gaan uitoefenen en hij is bereid hiervoor een zeker bedrag boven de bestaande waarde te geven.

2. Een koper, die een perceel grond van een goede gebruiker kan overnemen, een schoon stuk land dus, dat in een goede bemestingstoestand verkeert, zal bereid zijn hiervoor een hoger bedrag te bieden dan voor een perceel van dezelfde kwaliteit, dat van een slechte gebruiker afkomstig is en daarvan de sporen draagt.

In beide gevallen — en deze zijn gemakkelijk aan te vullen — is er van een zakelijk element sprake, n.l. agrarische goodwill, een begrip, dat tot nu toe geen interpretatie ontving, maar dat reëel aanwezig is en bij de waardebepaling gehanteerd kan en dient te worden. In het eerste geval een

mogelijkheid voor de toekomst, waarvoor men een bepaald bedrag op tafel wil leggen, in het andere geval een direct aanwezig voordeel als gevolg van de werkzaamheid van de gebruiker, dat er niet zou zijn als deze gebruiker zijn werk niet zo goed gedaan had en minder activiteit aan de dag gelegd zou hebben; een extrawaarde, die spoedig verdwijnt als een slechtere gebruiker het land gaat bewerken.

Het hier aan het woord zijnde lid zou de Ministers willen vragen, of zij het met hem eens zijn, dat:

- a. het begrip agrarische goodwill aanwezig kan zijn;
- b. het onmogelijk is, gezien het persoonlijk element, om hiervan de juiste waarde door derden te doen vaststellen;
- c. de aanwezigheid van agrarische goodwill een van de redenen is, die ertoe leiden, dat de W.V.L. op ruime schaal ontrokken wordt, en
- d. het mede om deze reden wenselijk is, de prijsbeheersing voor de landbouwgronden op te heffen.

De leden, die voornamelijk het andere standpunt innamen en de W.V.L. voorlopig gehandhaafd zouden willen zien, zouden gaarne het oordeel van de Regering vernemen betreffende een niet in de stukken genoemd argument: Is het niet beter, voorlopig het bestaande, zij het met enige wijzigingen, te handhaven, juist omdat de al of niet handhaving van de W.V.L. een zo betwiste aangelegenheid is, afhankelijk van prognoses over sociaal-economische en agrarische ontwikkelingen in de toekomst, waarbij voor beide standpunten goede of redelijk goede argumenten kunnen worden aangevoerd, te meer omdat het eventueel vervallen der W.V.L. in vele landbouwkringen grote onrust heeft veroorzaakt?

Deze leden wezen op de „voornaamste doelstelling” der W.V.L., zoals omschreven in de aanhef der memorie van toelichting, namelijk het handhaven en bevorderen van een rationeel grondgebruik. Het stabiliseren van de koopprijzen van landbouwgronden is, ook in het standpunt der Regering van toen en van nu, slechts een „nevendoelelstelling”, dus naar de mening van deze leden eigenlijk meer een middel ter bevordering en bereiking van het hoofddoel, t.w. een doelmatiger grondgebruik. Zulks heeft tot gevolg, dat deze leden, met de Regering, zouden willen bevorderen een voor eventuele verkopers aantrekkelijke verhoging van de prijzen in de vier groepen van gevallen, genoemd in het S.E.R.-advies:

- a. een andere bestemmingsmogelijkheid van de grond (b.v. tuinbouw in plaats van bouw- of grasland), indien deze ook werkelijk wordt gerealiseerd;
- b. aangebrachte verbeteringen aan land of gebouwen, althans voor wat betreft het door de eigenaar gedragen deel in de kosten daarvan;
- c. de toevoeging van los land aan bestaande bedrijven, waardoor een economisch gunstiger bedrijfsgrootte wordt bereikt;
- d. een betere verkaveling van het land of een betere ligging ten opzichte van de bedrijfsgebouwen.

Andere leden merkten op, dat reeds thans in de vier groepen van gevallen, die hier worden genoemd, prijsverhoging kan worden toegestaan.

Aan deze vier factoren — zo vervolgden de eerder aan het woord zijnde leden hun betoog — zou nog een andere groep gevallen dienen te worden toegevoegd, n.l. die van eigenaren-gebruikers, die hun bedrijf of hun nevenbedrijf willen beëindigen, wegens leeftijd, ongeschiktheid of een andere reden.

De Regering zou ter uitvoering van deze wens en dus ter bevordering van het door haar terecht beoogde doelmatiger grondgebruik de in artikel 6, tweede lid, van de W.V.L. bedoelde algemene regelen kunnen wijzigen en verruimen in dier voege, dat in die bijzondere gevallen de grondkamers de bevoegdheid krijgen om een hogere dan de normale koopprijs toe te laten of wel boven de normale koopprijs een toeslag toe te kennen van tienmaal de pachtwaarde, evenals zulks geschiedt bij de ruilverkaveling.

Voor eigenaren-gebruikers, die niet wensen te verkopen, of voor eigenaren-verpachters, zal voormelde, door deze leden voorgestane, mogelijkheid tot verhoging van de prijzen geen nadelige fiscale gevolgen hebben, omdat de krachtens de artikelen 6 en 7 W.V.L. gegeven algemene regelen en normen blijven gelden. Ook de pachter, die van zijn voorkeursrecht gebruik wil maken, zal niet de vrije marktwaarde van het land behoeven te betalen, doch niet meer dan de krachtens voormelde algemene regelen en normen hoogst toelaatbare tegenprestatie.

In hun overwegingen met betrekking tot een tijdelijke verlenging van de W.V.L. kwamen deze leden tot de conclusie, dat ook bij de verlenging van de wet geen voldoende redenen zouden zijn aan te geven voor een bepaling in de geest van artikel 14. Zij meenden zelfs, dat een schrapping van dit artikel zeer gewenst zou zijn, omdat hierdoor een einde zou worden gemaakt aan de bevoorrechte en discriminerende positie, welke de gemeenten op de markt van landbouwgronden innemen.

Zou het voorts niet wenselijk zijn — zo vroegen deze leden — om, in geval van een tijdelijke verlenging van de W.V.L., aan de grondkamers de bevoegdheid toe te kennen om de verkoop van kleine landbouwbedrijfjes, b.v. ter grootte van maximaal 3 ha, welke leidt tot vergroting van andere bedrijven, vrij te laten?

De hier aan het woord zijnde leden zouden gaarne ook het oordeel van de Ministers vernemen over de door prof. Mr. J. M. Polak in een artikel in „Sociaal-Economische Wetgeving” van maart 1962 gesuggereerde alternatieven als b.v. de instelling van een repressieve controle op koopprijzen en de mogelijke invoering van een regionale verscheidenheid in die zin, dat de prijsbeheersing alleen voor bepaalde gebieden en streken komt te gelden.

De in de aanhef bedoelde vele leden zouden het, ter verkrijging van een goed overzicht, op prijs stellen, indien de Regering in de memorie van antwoord zou vermelden welke groepen van gronden van de bepalingen van de W.V.L. zijn vrijgesteld en in welke (groepen van) gevallen van overdracht of overgang van landbouwgrond de W.V.L. niet van toepassing is. Zij zouden voorts, ter bepaling van hun definitieve standpunt gaarne antwoord ontvangen op de volgende vragen:

Bestaan in de andere E.E.G.-landen soortgelijke wettelijke regelingen betreffende de prijsbeheersing en het doelmatig gebruik van landbouwgronden? Bestaan bij de E.E.G.-commissie plannen in die richting? Hoe ligt in die landen, alsmede in Engeland en Denemarken, het prijsniveau van landbouwgronden, in vergelijking met ons land? Kan ons kunstmatig laag gehouden prijsniveau worden beschouwd als een middel tot „prijsvervalsing”, in strijd met de bedoeling van het E.E.G.-verdrag en van het Benelux-verdrag?

Van andere zijde werd naar aanleiding van het voorafgaande de vraag gesteld, of de Ministers niet van oordeel zijn, dat een juiste vergelijking van de prijzen van landbouwgronden in het buitenland met die, welke in ons land gelden, slechts gemaakt kan worden indien daarbij tevens het inkomensniveau in de desbetreffende landen betrokken wordt.

Ten slotte zou een groot aantal der eerder aan het woord zijnde leden de vraag willen stellen wat het standpunt der Regering zal zijn, indien het wetsontwerp zodanig zou worden geamendeerd, dat de W.V.L. eerst zou vervallen op 1 januari 1967 en het onderhavige wetsontwerp dientengevolge op datzelfde tijdstip in werking zou treden. Het antwoord op deze vraag — waarvoor ook vele andere leden belangstelling toonden — is voor de eerder bedoelde leden van overwegend belang ter bepaling van hun uiteindelijk standpunt ten aanzien van het onderhavige wetsontwerp, alsmede ten aanzien van het initiatief-ontwerp-Vondeling (stuk 6656).

Vele andere leden, die reeds opgemerkt hadden onoverkomelijke bezwaren tegen het vervallen van de W.V.L. te hebben, achtten de gronden, die de Regering voor haar standpunt aanvoert, allerm minst overtuigend. Met name waren zij van oordeel, dat de stellingen, volgens welke de generatiedruk

zozeer is afgenomen, dat de prijsbeheersing van landbouwgronden niet meer nodig is, en deze prijsbeheersing zou leiden tot verstarring in het grondgebruik en tot belemmering van de modernisering in de bedrijfsvoering, geheel onvoldoende van argumenten zijn voorzien. Zij zouden gaarne een nadere argumentatie van de Regering ontvangen. Voorshands meenden zij, dat de afnemende generatiedruk niet opweegt tegen het toenemen van de druk tot bedrijfsvergroting, zulks te minder nu de afnemende van de generatiedruk zich overwegend aftekent ten aanzien van kleine bedrijven.

Voor zover van verstarring sprake mocht zijn, is deze — zo meenden deze leden — veroorzaakt door het tijdelijke karakter van de W.V.L., daar deze het vasthouden van de grond uit overwegingen van speculatie in de hand werkt. Naar hun oordeel blijkt uit het recente rapport van het L.E.I., dat veeleer door een actief ingrijpen van de Stichting Beheer Landbouwgronden naar een beschikbaar komen van gronden voor structuurverbetering moet worden gestreefd.

Deze leden meenden, dat de opvatting van de Ministers — door een aantal andere leden onderschreven —, dat het loslaten van de prijsbeheersing zich slechts zal uiten in een hogere prijs van los land en slechts in geringe mate door zal werken in de prijzen van de bedrijven, niet houvast is. Het aangekochte land zal immers deel gaan uitmaken van een bedrijf en daarmee de prijs van een dergelijk bedrijf beïnvloeden.

De opmerking, dat het aandeel van de pacht in de kosten van het bedrijf gering is, achtten deze leden niet overtuigend, daar een verhoging van de grondrente en dus van de pacht relatief een vrij grote invloed heeft op de winst van de boer en daardoor tevens op de omvang van de overheidshulp aan de landbouw.

Deze leden vroegen of de Ministers nader willen aangeven waarop zij hun mening baseren, dat hogere grondprijzen niet behoeven te leiden tot hogere pachtprijzen. Immers stijging van de grondprijs zou een discrepantie doen ontstaan tussen de opbrengst van verpacht land en onverpacht land, die op den duur niet houdbaar is. In dit verband zouden deze leden, mede in verband met het gestelde op blz. 5, rechterkolom, tweede alinea, van de memorie van toelichting, gaarne willen weten of de Regering een verhoging van de pacht-normen overweegt.

Zij zouden voorts gaarne nader vernemen waaruit is gebleken, dat de prijsbeheersing van landbouwgrond in het bijzonder belemmerend heeft gewerkt op de overgang van voor tuinbouw geschikte landbouwgronden naar tuinbouwbestemmingen. Deze leden meenden, dat er veel doeltreffender maatregelen nodig en mogelijk zijn om de tuinbouw zich te doen vestigen op de daardoor meest geschikte grond.

Bij de zo juist gestelde vraag sloot men zich van verschillende zijden aan. Daarbij zou men tevens een antwoord op prijs stellen op de volgende vragen:

Kan de Regering aangeven in hoeveel gevallen, gesplitst per grondkamer, sedert 1958 een toepassing van de prijsvoorschriften leidde tot door deze grondkamer vastgestelde maximaal toelaatbare verkoopprijzen, waarbij verkoop voor de betrokken eigenaren voor tuinbouwdoeleinden niet aantrekkelijk bleek?

Meent de Minister van Landbouw en Visserij niet dat de in zijn antwoorden van 26 mei 1961 betreffende prijzen van akkerbouw- en weidegronden (Aanhangsel *Handelingen Tweede Kamer*, blz. 3101) vermelde hoogst toelaatbare koopprijs van bloembollengrond tot een bedrag van rond f 26 080 per ha en door de Grondkamer van Noordholland goedgekeurde prijzen in de orde van grootte van f 22 000 tot f 23 000 voor bloembollen en speciale teelten (*Handelingen Tweede Kamer*, dd. 8 juni 1961, blz. 4133, rechterkolom) onder de werking van de huidige wet voldoende mogelijkheden bieden tot verruiming van tuinbouwvestigingen? Ingeval de Minister meent hierop ontkennend te moeten antwoorden, welke maxima acht hij dan voor een goede en verantwoorde economische bedrijfsvoering nog toelaatbaar?

Acht de Regering het gebruik van gronden naar hun economisch meest gewenste bestemmingen niet meer gefrustreerd door het op relatief grote schaal toepassen van z.g. kassen-

bouwverboden, waarvan met name sprake is in het Streekplan Westland, dan door de huidige toepassing van het Koninklijk besluit van 29 maart 1960, *Stb.* 115, die soepel kan zijn?

Verscheidene leden hadden zich afgevraagd, of een verlenging van de W.V.L., gepaard gaande met het aanbrengen van enkele kleine verbeteringen daarin alsmede met een zekere versoepeling van de geldende bepalingen en voorschriften, niet de voorkeur zou hebben verdiend boven het voorstel, dat door de Regering is ingediend.

Verskillende andere leden waren van oordeel, dat de groei naar een gemeenschappelijke markt voor landbouwproducten in de E.E.G. en de opbouw van een gemeenschappelijke landbouwpolitiek ter vervanging van het tot dusver nationaal gevoerde markt- en prijsbeleid zich moeilijk laten verenigen met het handhaven van nationale maatregelen, die de produktiekosten van de landbouw in de desbetreffende lid-staat aanmerkelijk beïnvloeden. Zal de prijsbeheersing ten aanzien van landbouwgronden in Nederland daarom ook niet losgelaten moeten worden, zodra in E.E.G.-verband de prijstoenadering aan de orde komt? De memorie van toelichting gaat op dit aspect niet in. Wil de Regering alsnog haar visie op dit punt uiteenzetten?

Voorts zouden deze leden gegevens op prijs stellen over de ontwikkeling van het prijsniveau van landbouwgronden sinds 1940 en over de ontwikkeling van het netto-inkomen per ha uit agrarische eigendommen (netto-pacht), eveneens sinds 1940. Hoe verhouden zich deze gegevens tot de ontwikkeling gedurende deze periode van het prijspeil in het algemeen?

Kan de Regering enig inzicht verschaffen omtrent het aandeel van de kosten van grond en gebouwen in de produktiekosten van de landbouw in de andere lid-staten van de E.E.G.?

Sommige leden wensten ook van hun kant enige kanttekeningen te maken bij de argumentatie, die de Regering bezigt om het niet-verlengen van de W.V.L. te verdedigen.

In de eerste plaats noemt de memorie van toelichting in dit verband het afnemen van de generatiedruk. Deze wordt echter niet met cijfers geïllustreerd. Is het de bewindsliden mogelijk alsnog meer concreet aan te geven in welke mate de generatiedruk vermindert, zo mogelijk gespecificeerd naar landstreek en bedrijfsgrootte?

De Regering acht in de tweede plaats een grotere vraag naar los land geen overwegend bezwaar. Dit gaf deze leden aanleiding te wijzen op rapport 385 van het L.E.I., waaruit blijkt, dat naast bedrijfsvergroting zich ook nog steeds een niet te verwaarlozen verkleining voordoet. De vraag rijst, of deze vergroting, resp. verkleining, een duidelijk streekeigen karakter heeft. Bestaat er voorts tussen generatiedruk en vergroting c.q. verkleining een aanwijsbare correlatie?

Het derde argument van de Regering betreft de verstarrende en remmende werking van de W.V.L. Het zoëven genoemde rapport van het L.E.I. komt tot de conclusie, dat eens per 15 jaar de eigendom van de grond verwisselt. Wanneer dit het geval is in de onderzochte periode, nl. 1956—1959, steekt deze dan ongunstig af bij andere perioden? Kan men, gezien de inhoud van het L.E.I.-rapport, wel van een verstarrende invloed spreken?

Een volgende kwestie, waaraan de memorie van toelichting aandacht besteedt, is de concurrentiepositie.

De Regering ontkent de ongunstige invloed, die uit zou gaan van een afschaffing van de prijsbeheersing op de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw en de beloning van de landarbeid. Zij meent, dat een verbetering van de doelmatigheid van het grondgebruik, welke samenhangt met de produktiviteit van de agrarische produktie, de concurrentiepositie zal kunnen bestendigen, en gelooft niet in een verhoging van de pacht-prijzen-normen. Is het de Ministers duidelijk, dat ook door intensivering van het bodemgebruik, zonder dat uitbreiding van de oppervlakte noodzakelijk is, de produktiviteit kan stijgen? Hier dachten deze leden met name aan de z.g. etagebedrijven in de veredelingslandbouw en in de rundveehouderij.

Ten slotte wijst de Regering op de ontduiking van de wet. Deze leden waren het met de Ministers eens, dat ontduiking op

grote schaal voorkomt, en zij zagen geen mogelijkheden om binnen de bestaande bepalingen aan deze ontduiking paal en perk te stellen. Deze en ook andere leden vestigen, wat dit punt betreft, de aandacht van de Regering op hetgeen de Broederschap der Notarissen en de Broederschap der Candidaat-notarissen in hun adres van 9 april 1962 te dezer zake aan de Kamer mededelen.

Een aantal leden verklaarde niet te begrijpen, dat de Regering de beweerdelijke veelvuldige wetsontduiking — waarvan overigens het bewijs moeilijk te leveren is — aanvoert als argument voor het vrijlaten van de prijzen van landbouwgronden. Indien evenwel, na zorgvuldige afweging van het vóór en tegen, wordt besloten om in het algemeen belang een norm te stellen — in dat geval het verbod tot verkoop van landbouwgrond tegen een hogere dan de toelaatbare maximumprijs —, dan kan naar de mening van deze leden de geneigdheid van de mensen om deze norm te overtreden nimmer een argument zijn om tot afschaffing van die norm over te gaan. Het recht is — aldus deze leden — niet afhankelijk en mag niet afhankelijk zijn van de wil of de neiging van mensen om in strijd met het recht te handelen. Er bestaan nu eenmaal vele geboden, verboden en wettelijke regelingen in Nederland en elders, waarvan zeer velen het belang noch het nut, en nog minder de noodzaak, inzien, hetgeen begrijpelijkerwijze leidt tot ontduiking of omzeiling van deze regelingen. Dit is echter geen reden om deze regelingen, die door de bevoegde staatsorganen in het algemeen belang worden geacht, af te schaffen, hoe knellend en onjuist zij ook door individuele personen zouden worden ervaren.

Vele andere leden konden deze opvatting ten volle onderschrijven.

Enige leden, die met strekking en doel van het wetsontwerp geheel instemden, zouden gaarne de volgende vraag beantwoord zien. Kan de Regering een overzicht geven van de aankopen van agrarische grond en gebouwen door buitenlanders, gespecificeerd naar de totale oppervlakte, aangekocht in de laatste vier jaren (of, zo hierover de cijfers niet bekend zijn, over een kortere termijn), de gemiddelde oppervlakte per aankoop, het doel, waarvoor de aangekochte eigendommen (vermoedelijk) zullen worden bestemd, alsmede de nationaliteit van de buitenlandse kopers?

In de kwestie van de grondaankoop door buitenlanders bleken ook tal van andere leden geïnteresseerd. Met name vroeg men zich af, of bij opheffing van de prijsbeheersing niet gevreesd moet worden, dat in bepaalde grensstreken de prijzen door buitenlandse kopers sterk zullen worden opgedreven.

Enkele leden verklaarden zich tegen het niet verlengen van de W.V.L., en wel op de volgende gronden:

Door opheffing van de prijsbeheersing van landbouwgronden zal naar de mening van deze leden steeds meer grond in eigendom komen van buitenlandse geldbeleggers, die, zoals reeds in de praktijk gebleken is, hogere prijzen voor de grond betalen dan die, welke in eigen land gelden. Het gevolg hiervan zal zijn, dat de pachters van grond nog meer dan thans gedupeerd zullen worden.

Daar de grond schaars is en in de toekomst nog schaarser zal worden, zullen de prijzen, indien de prijsbeheersing vervalt, steeds verder omhoog gaan. De hogere grondprijzen zullen de pachtprizen in die mate beïnvloeden, dat dit onoverkomelijke bezwaren voor de pachters in het algemeen zal opleveren. In het bijzonder geldt dit voor de kleine boeren op de zandgronden, die veelal streven naar een vergroting van hun bedrijven. Door het huidige landbouwbeleid zijn de zandbedrijven toch al in grote financiële moeilijkheden komen te verkeren; de opheffing van de prijsbeheersing zal deze nog doen toenemen.

HOOFDSTUK III

Het voorkeursrecht van de pachter

Vrijwel algemeen was men het met de Ministers eens, dat een vervallen van de W.V.L. gepaard zou moeten gaan met een nieuwe regeling van het voorkeursrecht van de pachter.

Verschillende leden echter hadden in de memorie van toelichting vergeefs gezocht naar een uiteenzetting van de redenen, die handhaving van het voorkeursrecht van de pachter ook na een vervallen van de W.V.L. wenselijk maken. Zij zouden het op prijs stellen, indien de Regering alsnog een nadere motivering ter zake zou willen geven.

Acht de Regering — zo vroegen deze leden — de redelijke zekerheid, dat de pachter zijn bedrijf kan voortzetten, zij het op pachtbasis, niet van groter belang dan dat de pachter vóór ieder ander in de gelegenheid wordt gesteld zelf eigenaar te worden? Met name vroegen deze leden dit met het oog op in de toekomst toenemende behoeften aan investeringen in de bedrijfsuitrusting.

Heeft de Regering, nu toch een verlenging van de termijnen van artikel 43 van de Pachtwet wordt voorgesteld, ook de mogelijkheid overwogen om de gebruiks zekerheid voor de pachter te bereiken door middel van een verlenging van bedoelde termijnen tot b.v. tien jaar, zonder een wettelijke regeling van het voorkeursrecht? Zou op deze wijze het nagestreefde doel niet veel directer en bovendien zonder een omslachtige regeling kunnen worden bereikt? Wat is het oordeel van de Regering hierover?

De bepaling van de waarde van het verpachte. Zeer vele leden hadden na bestudering van de in het wetsontwerp voorgestelde bepalingen de overtuiging gekregen, dat deze nieuwe privaatrechtelijke regeling de pachter lang niet die zekerheid en waarborgen verschaft, welke de in de W.V.L. vervatte publiekrechtelijke regeling biedt.

Vooreerst had men hier het oog op de prijs. In het tweede lid van het voorgestelde artikel 56c is aansluiting gezocht bij de Onteigeningswet. Bij een vrije prijsvorming kan de „werkelijke waarde” echter geen andere zijn dan de verkoopprijs, die bij een openbare verkoop kan worden verkregen, zodat de pachter praktisch de vrije prijs van landbouwgrond zou dienen te betalen.

De in de memorie van toelichting gemaakte vergelijking met de waarde, bedoeld in artikel 40 van de Onteigeningswet, achtten deze leden te meer verontrustend, omdat daaruit zou kunnen volgen, dat de pachter de vrije prijs zal moeten betalen van onverpacht land.

Vele andere leden hadden met instemming geconstateerd, dat de Regering de prijs een essentiële factor acht voor elke regeling van het voorkeursrecht. Waar dit zo is, moet echter worden gevreesd, dat de verwachte stijging van de grondprijzen zal leiden tot uitholling van het voorkeursrecht. In dit verband stelden deze leden de vraag, of de Regering meent, dat de kredietmogelijkheden voor de pachters voldoende zullen zijn om van het voorkeursrecht gebruik te kunnen maken, met name ook indien de verkeerswaarde van de grond stijgt tot boven de directe economische waarde.

Voorts zouden deze leden gaarne van de Ministers vernemen, of zij het verantwoord en gerechtvaardigd achten, dat de pachter, die van zijn voorkeursrecht gebruik maakt, het door hem gepachte tegen een, volgens de regeling van het wetsontwerp, gematigde prijs kan kopen, om het daarna onmiddellijk tegen een eventueel belangrijk hogere prijs door te verkopen aan een eigenaar-gebruiker. Wat denkt de Regering tegen een dergelijke handelwijze te doen?

Zal — zo vroegen andere leden in dit verband — een boetebepaling hier uitkomst kunnen bieden?

Verscheidene leden vroegen zich af, of het, vooral in de eerste maanden waarin de nieuwe regeling toepassing zal vinden, voor de grondkamers niet uitermate moeilijk zal zijn de verkeerswaarde van te verkopen boerderijen of los land vast te stellen. Vergelijkingsobjecten zullen namelijk aanvankelijk niet te vinden zijn.

Ligt het in de bedoeling, de inspecteurs van de registratie en successie op te dragen, aan de grondkamers kennis te geven van alle aankopen en verkopen van boerderijen en los land, die in hun ressort plaatsvinden, ten einde zo te bereiken, dat de grondkamers op den duur over het nodige vergelijkingsmateriaal de beschikking krijgen?

De hier aan het woord zijnde leden vreesden, dat bij de nieuwe regeling van het voorkeursrecht de positie van de eigenaar-verpachter in vergelijking met die van de eigenaar-gebruiker belangrijk ongunstiger zal worden. Thans zijn beide gebonden aan de op basis van de geldende normen vastgestelde prijs; straks zal de eigenaar-gebruiker, die wenst te verkopen, in elk opzicht vrij zijn, terwijl de eigenaar-verpachter genoegen zal moeten nemen met de door de grondkamer, e.q. de Centrale Grondkamer, vastgestelde prijs, tenzij de pachter niet als koper wenst op te treden.

Hoe zal de grondkamer erin kunnen slagen een juiste basis te vinden om het verschil in waarde te bepalen, dat straks ongetwijfeld zal bestaan tussen een vrij van pacht te leveren boerderij en een boerderij, waarop nog een aantal jaren pacht rust? Deze vraag klemt temeer, omdat de werking van de vrije markt in hoofdzaak bepaald zal blijven tot niet-verpachte objecten en het verzamelen van vergelijkingsmateriaal dus wel de nodige moeilijkheden zal opleveren.

Verskillende leden waren eveneens van mening, dat er bij een vrije prijsvorming vermoedelijk twee markten zullen ontstaan, één voor pachtvrije gronden en boerderijen en één voor verpachte landerijen. Het prijsniveau op eerstgenoemde markt zal zeer waarschijnlijk hoger liggen dan op de tweede. Ook deze leden was het opgevallen, dat noch het wetsontwerp noch de toelichting duidelijk aangeeft, welke marktwaarde maatgevend dient te zijn voor de taxaties van de grondkamer op grond van artikel 56c. Is de Regering niet van oordeel, dat voor een goede uitvoering van het voorkeursrecht van de pachter een nadere verduidelijking in de wettekst of in de toelichting gewenst is?

De thans aan het woord zijnde leden hadden zich afgevraagd, of er bij de ontworpen regeling van het voorkeursrecht wel sprake zal zijn van een vrije prijsvorming voor verpachte gronden. Behoudt de grondkamer door haar taxaties ex artikel 56c niet een belangrijke invloed op de prijsvorming op deze markt en stelt het wetsontwerp de grondkamers daarom niet voor een moeilijke opgave? Dienen de grondkamers geen leidraad te ontvangen met richtlijnen, waarop de taxaties ex artikel 56c dienen te zijn gebaseerd?

Acht de Regering de mogelijkheid, dat bij vrije prijsvorming de door de grondkamers te bepalen taxatieprijs voor verpachte objecten op een niveau wordt vastgesteld, dat in het algemeen niet aantrekkelijk zal zijn voor de institutionele beleggers, niet reëel aanwezig? Wordt de pachter hierdoor niet in een dwangpositie geplaatst het object zelf te kopen, eventueel de voor de belegger „onrendabele top” van de koopprijs voor eigen rekening te nemen, ten einde zichzelf redelijke zekerheid te verschaffen zijn bedrijf in de toekomst te kunnen voortzetten?

Weer andere leden, die de verwachting deelden, dat er twee markten zullen ontstaan, respectievelijk voor pachtvrije en verpachte grond, waren van oordeel dat de grondkamers de waarde zullen behoren te bepalen naar de maatstaf, geldend voor verpacht land. Naar hun mening zou artikel 56c dan ook aangevuld dienen te worden in dier voege, dat de waarde, die het object heeft voor de persoon van de pachter, niet tot de werkelijke of objectieve waarde mag worden gerekend. In feite — aldus deze leden — bepaalt de grondkamer door de taxatie de verkeerswaarde. De vraag blijft echter, hoe dit gebeurt. Waar komt een onafhankelijke prijsvorming tot stand van verpachte landerijen? Naar de mening van deze leden daar, waar de pachter geen gebruik maakt van zijn voorkeursrecht, ook niet tegen de door de grondkamer vastgestelde prijs. Deze gevallen zullen zich niet vaak voordoen, zelfs zo weinig, dat daarmee de basis voor de taxatie vrij wankel wordt. De taak van de grondkamer zal dus — zo meenden ook deze leden — bijzonder moeilijk zijn; zij ondersteunden daarom de wens naar verduidelijking van artikel 56c.

Kan de Regering nader aangeven, hoe zij de totstandkoming van de taxaties en de basis waarop zij berust ziet? Kunnen de aanwijzingen, bedoeld in artikel 6 W.V.L. hier mis-schienen als uitgangspunt dienen?

In dit verband wezen deze leden op de mogelijkheid een uitzondering te maken wanneer het grond betreft, welke een

andere landbouwkundige bestemming kan verkrijgen (b.v. grond, die geschikt is voor tuinbouw). Wat los land betreft zal men bij de taxatie rekening kunnen houden met de mogelijkheid, deze grond te gebruiken voor bedrijfsvergroting.

De sancties. Ook de voorgestelde privaatrechtelijke sancties zullen er naar de mening van zeer vele leden toe leiden, dat het nieuwe voorkeursrecht de pachter veel minder garanties biedt dan de bestaande regeling.

De ontworpen bepalingen gaan — aldus deze leden — te zeer uit van de veronderstelling, dat pachters bereid en financieel in staat zullen zijn om ter zake van de schending dezer verplichtingen processen tegen de ex-eigenaar te gaan voeren. Daarenboven: hoe moet de pachter zijn schade aantonen, indien de nieuwe eigenaar — die b.v. heeft gekocht zonder dat de oude eigenaar-verpachter zich iets van de voorgestelde artikelen 56a e.v. heeft aangetrokken — de pachter zes jaar of langer het land laat behouden?

Vele andere leden sloten zich hierbij aan en merkten van hun kant op, dat het voorgestelde boetebeding te weinig afschrikwekkend is om het beoogde effect te sorteren, terwijl bovendien het ongedaan maken van een in strijd met het voorkeursrecht tot stand gekomen overdracht uitgesloten is.

Bij passering van zijn voorkeursrecht kan de pachter — aldus verschillende andere leden — volgens het wetsontwerp terstond een vergoeding opeisen gelijk aan de jaarlijkse pachtprijs met een minimum van f 250, terwijl hij daarnaast een actie tot volledige schadevergoeding kan instellen. Bestaat niet het gevaar, dat deze sanctie door hen, die het voorkeursrecht opzettelijk wensen te ontgaan, eenvoudig bij de koop wordt ingecalculleerd? Is daarom de sanctie wel toereikend om naleving van het voorkeursrecht te verzekeren? Heeft de Regering overwogen de pachtovereenkomst in het onderhavige geval met méér dan zes jaar te verlengen?

Overige vragen. Verskillende leden brachten in herinnering, dat de Minister van Landbouw en Visserij in de bijlage bij de antwoorden 201 en 202 van de memorie van antwoord betreffende zijn begroting voor 1962 een uiteenzetting heeft gegeven over de werking van de W.V.L. in het jaar 1960. Hieruit blijkt, dat in 15,6 pct. van de verpachte objecten de pachter vrijwillig afstand deed van zijn voorkeursrecht. Kan de Regering nader inzicht geven in de motieven, die hierbij voor de pachter goldend? Zullen in vele gevallen financieringsmoeilijkheden voor de pachter niet tot dit besluit hebben geleid?

Kan de Regering voorts nadere inlichtingen geven in het verschijnsel, dat in twee-derde van het aantal gevallen waarin de pachter niet in het bezit was van een wettelijk goedgekeurd pachtcontract, het bedrijf toch aan de pachter werd overgedragen? Wat is de reden, dat de pachter in deze gevallen niet werd gepasseerd?

Verwacht de Regering op grond van deze gegevens ook niet, dat in het grootste aantal gevallen de pachter bij overdracht niet wordt gepasseerd, ook al zou de regeling van het voorkeursrecht niet worden gehandhaafd?

Artikelen van het wetsontwerp

Artikel I

Artikel 43. Sommige leden, die aan de grondkamers een belangrijke rol toebedeeld wilden zien bij de waardebepaling van verpachte grond, vroegen zich af, of aan deze colleges ook niet een ruimere taak kan worden gegeven als het gaat om de vaststelling van de verlenging van de pachtovereenkomst. Ook wanneer men als algemene norm een verlenging van zes jaar na de overdracht juist acht, zou het in sommige gevallen wenselijk kunnen blijken van deze termijn af te wijken, zowel naar boven als naar beneden. De bevoegdheid om een dergelijke afwijking vast te stellen zouden de hierbedoelde leden in handen van de grondkamers gelegd willen zien.

Vele leden vroegen, wat er juist is van de geruchten, dat de Regering een verzwakking overweegt van het continuatierecht van de pachter.

Artikel 56b, lid 1. Na de woorden „van het verpachte” ware in te voegen: of een deel daarvan.

Leden 2—4. Zijn deze bepalingen niet overbodig in geval pachter en verpachter de koopovereenkomst reeds in een akte hebben vastgelegd? Blijven in zulk een geval de bepalingen „automatisch” buiten toepassing?

Lid 3. Gevraagd werd, of de termijn van een maand niet te kort is, mede gezien de grotere onzekerheid waarin de pachter ten aanzien van de koopprijs komt te verkeren.

Artikel 56c, lid 1. Aangezien er twijfel kan bestaan over de vraag, op wie het woord „deze” (vijfde regel) betrekking heeft, werd gesuggereerd het laatste deel van dit lid als volgt te lezen: . . . , maar geen overeenstemming kan worden bereikt over de prijs, kan de verpachter aan de grondkamer verzoeken (enz.).

Zal de discrepantie, die verwacht kan worden tussen de prijs, die door de verpachter gevraagd, en die, welke door de pachter redelijk geacht wordt, de verhouding tussen pachters en verpachters niet ernstig in gevaar brengen?

Lid 2. Onder verwijzing naar de opmerkingen over dit artikellid in het algemene gedeelte van dit verslag weergegeven, vroegen vele leden wat precies wordt bedoeld met de mededeling in de toelichting (blz. 7, linkerkolom), dat de formulering is ontleend aan artikel 40 van de Ontheingingswet. Houdt dit in, dat bij de bepaling van de prijs rekening wordt gehouden met bijkomende schade, zoals bij ontheinging geschiedt? Wat is voorts bedoeld met de woorden „voor agrarisch gebruik bestemd” (memorie van toelichting, t.a.p.)? Wordt hierbij gedacht aan een bestemming overeenkomstig een bestemmingsplan? Blijft de verwachtingswaarde geheel buiten beschouwing of is deze onder verkeerswaarde mede begrepen? Wordt b.v. de factor van geschiktheid voor tuinbouw bij de prijsbepaling betrokken? Kan de Regering deze vragen aan de hand van concrete voorbeelden beantwoorden?

Welke waarde zal de grond voor de vermogensbelasting hebben? Wat zal de invloed zijn van prijsstijging van de bedrijven op de inkomstenbelasting (gezien het verwachte vervallen van artikel 6, tweede lid, van het Besluit op de Inkomstenbelasting 1941), alsmede op de successiebelasting?

Artikel 56d, lid 2. In het hier omschreven geval mag, blijkens het slot, vervreemding slechts plaatsvinden tegen tenminste de getaxeerde waarde. Hoe zal dit gecontroleerd kunnen worden? In het advies van de S.E.R. zijn verschillende mogelijkheden genoemd van de wijze, waarop men het voorkeursrecht van de pachter in zulke gevallen zou kunnen waarborgen. Wil de Regering in haar antwoord daarop ingaan en haar mening kenbaar maken over de vraag, hoe zij de naleving van deze bepaling denkt te verzekeren?

In verband met de in het eerste lid genoemde mogelijkheid, dat de verpachter bereid is tegen een lagere prijs dan de getaxeerde waarde te vervreemden, werd gevraagd of het niet juister zou zijn de slotwoorden te vervangen door: tegen de prijs, waarvoor de verpachter bereid was aan de pachter te vervreemden.

Artikel 56f, lid 1. In de tweede regel ware achter het woord „wanneer” in te voegen: en voor zover.

Lid 4. Vele leden hadden tot hun teleurstelling geconstateerd, dat hier iedere voorrang van de overheid is vervallen. Zij konden ermee akkoord gaan, dat voor aankoop door gemeenten het voorkeursrecht van de pachter niet behoeft te wijken. Maar overigens achtten zij het voor een doelmatig agrarisch beleid noodzakelijk, dat de pachter moet wijken voor aankoop door de Stichting Beheer Landbouwgronden.

Lid 9 (nieuw). Gevraagd werd of ook de Regering het niet wenselijk acht een nieuw (negende) lid aan artikel 56f toe te voegen, waarin wordt bepaald, dat de in artikel 56b, eerste lid, genoemde verplichting niet geldt voor kleine perceeltjes, als bedoeld in artikel 58 van de Pachtwet.

Artikel 56g. Is het niet beter de uitzondering voor executieve verkoop en verkoop krachtens een beding, als bedoeld in artikel 1223, tweede lid, B.W., te laten vervallen? De pachter kan er immers belang bij hebben ook in deze gevallen in staat te worden gesteld een bod te doen.

Artikel 56h. In het algemene gedeelte is reeds van verschillende zijden de mening kenbaar gemaakt, dat de voorgestelde sancties niet doeltreffend zijn. Zo zal de volledige schade (lid 3) eerst na zes jaar in haar omvang vast kunnen staan. Zal de pachter dan alles in het werk gesteld hebben om een ander bedrijf te vinden? Langdurige procedures kunnen van deze regeling verwacht worden.

Vele leden zouden daarom verre de voorkeur geven aan een sanctie, waarbij de termijnen, genoemd in artikel 43, op twaalf jaar worden gesteld in de gevallen, waarin vervreemding plaatsvindt in strijd met de artikelen 56b en volgende.

Vastgesteld 9 mei 1962.

DROESEN
DEN HARTOG
VAN MEEL
VAN RIJCKEVORSEL
EGAS
KODDE
VERSTEEG
DAAMS
BIESHEUVEL
VREDELING
KRANENBURG
BROUWER
B. P. VAN DER VEEN
MELLEMA
VAN GELDER.